

10. december 2021

J. nr. 00.17.00A30-0002

Referat fra møde i Grønt Dialogforum den 13. oktober 2021

Deltagere: Leif Olsen (NMU), Ole Rødvig (NMU), Ole Pedersen (Friluftsrådet), Christian Prip (Danmarks Naturforeningsforening), Pernille Lydolph (Destination Bornholm), Mogens Ellebye (Danmarks Jægerforbund), Elisabeth Falk (Foreningen Bornholm), Jesper Preuss Justesen (BOFA), Søren Friese (Naturstyrelsen Bornholm), Nicolas Braun (Bornholms Museum), Peter Haase (Bornholms Naturhistoriske Forening), My Størup (Dansk Ornitologisk Forening), Torben Jørgensen (Bornholms Energi & Forsyning), Karen Nørregaard (Bornholmske Borgerforeningers Samvirke), Jens Peter Koefoed (RIS), Mikkel Høst (NMF), Jens Hansen (NMF), Sascha Hellmann Hansen (NMF), Ole Holm Pedersen (NMF), Lillian Rasch Madsen (Direktionen) og Katrine Høst (NMF).

Deltog ikke: Niclas Fick (NMU), Erik Thorsen (Danmarks Sportsfiskerforbund), Hans Jørgen Jensen (LAG Bornholm), Jens S. Koefoed (Bornholms Landbrug), Steffen A. Jørgensen (Skovdyrkerne), John Jespersen (Bornholms Miljø- og Energiforening).

Forkortelse:

NMU: Natur- og Miljøudvalget

NMF: Center for Natur, Miljø og Fritid

RIS: Center for Regional Udvikling, IT og Sekretariat

ED: Center for Ejendomme og Drift

Referent:

Katrine Høst (NMF)

Punkterne er inddelt i:

B = beslutnings- eller godkendelsespunkt

O = orienteringspunkt

D = drøftelse

1. Godkendelse af dagsorden (B)

Dagsordenen blev godkendt uden bemærkninger.

2. Godkendelse af referat fra møde den 13. april 2021 (B)

Referatet blev godkendt uden bemærkninger.

3. Orientering fra BOFA om omstillingen til nyt affaldssystem i 2022 (O)

Jesper Preuss Justesen, leder af Miljø og Projekter hos BOFA, orienterede om BOFAs arbejde med omstillingen til nyt affaldssystem i 2022. Den 16. juni 2020 blev der indgået en aftale mellem regeringen og andre partier om 'Klimaplan for en grøn affaldssektor og cirkulær økonomi'. Ifølge aftalen indføres der krav til kommunerne om indsamling af 10 forskellige slags affaldsfraktioner. BOFA er i gang med denne omstilling. Affaldshåndteringen har været sendt i udbud, og der er indkommet fire bud, hvor leverandørerne hver har budt ind med deres forslag til en løsning, der kan imødekomme de nye krav. Planen er, at hver husstand skal sortere sit affald i flere fraktioner i nye affaldsbeholdere ved husstanden med undtagelse af områder i byer uden plads til egne affaldsbeholdere og sommerhusområder, hvor der i stedet vil blive etableret fællesløsninger kaldet 'Miljø'er'. Retningslinjen er ind til videre, at der skal være maks. 300 m til en Miljø'er. BOFA er i gang med at se på placeringer af Miljø'er, og der er dialog med ældrerådet, handicapforening, borgerforeninger m.fl. Man prøver at indtænke æstetik til en vis grad, men der er tale om tekniske anlæg. Størrelsen på miljø'erne er omtrent som eksisterende miljøstationer i sommerhusområder – f.eks. ca. 20 m².

BOFA forventer at være klar med det nye affaldssystem i tredje kvartal 2022, men der kan opstå forsinkelser. Der henvises til BOFAs hjemmeside for mere information: [Affaldssystem-rollup-Husstande.pdf \(bofa.dk\)](#) og [Affaldssystem-rollup-Miljøer.pdf \(bofa.dk\)](#).

Friluftsrådet/Ole Pedersen: Et godt råd til BOFA er at skrive, hvad der sker med fraktionerne. Det giver motivation til at sortere, at man ved, at det ikke bare ender på lossepladsen.

Bornholms Museum/Nicolas Braun: Hvor der skal graves, vil museet gerne høres.

4. Orientering om BRKs deltagelse i projektet Bæredygtig Bundlinje Bornholm (O)

Mikkel Høst, miljømedarbejder i Center for Natur, Miljø og Fritid, orienterede om BRKs deltagelse i projektet Bæredygtig Bundlinje Bornholm. Projektet har kørt siden 2017 og fortsætter ind i 2022. Det er finansieret af EU Regionalfondsmidler samt bidrag fra partnere. I projektet arbejdes der med grøn forretningsudvikling hos små og mellemstore virksomheder på Bornholm. I de grønne forretningsmodeller er cirkulær økonomi et centralt begreb. Det er et bredt begreb, hvor der i projektet typisk fokuseres på energioptimering og materialestrømme, som er bedre for miljøet. Grøn forretningsudvikling kan f.eks. være at skabe produkter, som markedet vil efterspørge, ud af materialer, som ellers ville være affald.

På Bornholm deltager 44 virksomheder i projektet. Virksomhederne spænder bredt og er bl.a. inden for turisme, håndværk/byggeri, fremstilling og kunsthåndværk. Den projektledende partner er Gate 21, som er en tværkommunal organisation. Flere parter er involveret. Se det vedlagte oplæg. BRKs rolle er at være tovholder og bindeled til virksomhederne.

I projektet gennemføres individuelle forløb med rådgivning til hver virksomhed. Temaer er f.eks. overnatning, emballage, LEAN, hvad er bæredygtighed/FNs verdensmål. Potentialer afdækkes med fokus på CO² og materialer. Der er tilknyttet en investeringspulje, hvor virksomhederne kan søge om støtte til at gennemføre indsatser. Nogle virksomheder har søgt puljen, og der er opnået væsentlige besparelser på materialer og CO² samt arbejdet med at forandre kulturer. Projektets resultater vil blive præsenteret på en konference.

Et oplæg er vedhæftet som bilag til dagsordenen.

5. Orientering om drikkevand og pesticider på Bornholm (O)

Jens Hansen, biolog i Center for Natur, Miljø og Fritid, orienterede om, hvordan det forholder sig med pesticider og drikkevand på Bornholm foranlediget af den seneste tids overskrifter i medierne om gift i drikkevandet på Bornholm. Det er i forhold til dette emne vigtigt at have nuancerne med. Det handler både om hvilke stoffer, det er, hvilke mængder de optræder i, og hvilken slags vand, der er tale om. Man har på Bornholm lavet grundige undersøgelser af vand fra folks vandhaner, og i de fleste prøver finder man ikke noget som helst. I nogle vandværker findes en lille smule – meget lidt og ikke i koncentrationer, som er problematiske. På Fyn f.eks. er der mange steder, hvor der findes pesticidrester over grænseværdien. Men her på Bornholm er geologien anderledes. Der er 15-20 forskellige steder på Bornholm, hvor man kan hente vand, og det giver mulighed for at flytte en boring, hvis der skulle være problemer.

Hvad så med fremtiden – ser vi kun toppen af isbjerget? Bornholms grundvand er meget ungt, kun ca. 2-10 år gammelt, og man behøver således ikke være bekymret for, at der dukker problemer op fra fortiden. Det er lovligt at bruge pesticider. De stoffer, man finder i grundvandet idag, er ofte stoffer, som blev brugt for 20 år siden. Godkendelsen af nyere midler reguleres med forsøg. Man finder ikke midler, som bruges i dag, i grundvandet.

Der er dog én ting at være bekymret for, og det er de sårbare områder. Her vil det med lovgivning om boringsnære beskyttelsesområder (BNBO) blive ulovligt at bruge pesticider. Også i andre sårbare områder forsøger man at lave aftaler om driftsformer, som ikke udgør en risiko for drikkevandet. Der kan også være synergieffekter, når man tager landbrugsjord ud af drift, i form af naturgenopretning, kulstofbinding mv.

Er der vandmangel på Bornholm? Nej, ikke generelt. Lokalt omkring Hasle-Klemensker og Østerlars kan der være vandudfordringer.

Er vi meget sårbare, hvis der flere år i træk kommer meget lidt nedbør? Nej, ikke umiddelbart.

6. Orientering om arbejdet med BRKs Naturpolitik og deltagelsen i konkurrencen Danmarks Vildeste Kommune (O)

Jens Peter Koefoed, Udviklingskonsulent i Center for Regional Udvikling, IT og Sekretariat og projektleder for naturpolitikken, orienterede om arbejdet med naturpolitikken. Kommunalbestyrelsen godkendte naturpolitikken i juni 2021. I den forbindelse blev det besluttet, at der skulle udarbejdes forslag til konkrete handleplaner, som skulle forlægges Natur- og Miljøudvalget til godkendelse inden en høring. Der har derfor været nedsat 5 arbejdsgrupper, som i september-oktober har mødtes for at udarbejde forslag til handleplaner. Medlemmerne af arbejdsgrupperne udgøres af repræsentanter for relevante foreninger og organisationer samt BRK-ansatte. Udkast til handleplaner forelægges Natur- og Miljøudvalget til godkendelse på deres møde den 2. november og vil efterfølgende blive sendt i høring, blandt andet også til Grønt Dialogforum. Der planlægges endvidere et temamøde om handleplanerne i Grønt Dialogforum i starten af december, som vil være i høringsperioden.

Se endvidere vedlagte oplæg fra mødet.

Leif Olsen: Set fra et politisk synspunkt er det spændende, hvor administrationen foreslår at tage pengene. Ift. hvad der bliver sendt i høring og vedtages, vil man forholde sig til, hvad der er af potentialer og man vil politisk vurdere, om pengene er bedre brugt der end andre steder.

BOFA/Jesper Preuss Justesen: Har man i forbindelse med naturpolitikken indtænkt opsamling af affald – det såkaldte herreløse affald i naturen?

DN/ Christian Prip: DN havde store forventninger til arbejdet med naturpolitikken, men er skuffet over processen. Der er et stort hop fra store visioner til konkrete handlinger. Det devaluerer værdien af processen, at der ikke var mulighed for at formulere en egentlig strategi. DN synes dog under de givne omstændigheder, at det har været en god proces.

Leif Olsen: Det er et rent politisk ønske at gå direkte fra visioner til handlinger uden mellemliggende strategier. Pointen er, at handleplaner skal laves uden omsvøb.

Katrine Høst orienterede helt kort om konkurrencen Danmarks Vildeste Kommune, hvor BRK tilmeldte sig i foråret sammen med stort set samtlige andre danske kommuner. Indsatserne her hænger meget sammen med naturpolitikken. Der er oprettet en side om Danmarks Vildeste Kommune på BRKs hjemmeside, hvor der vil blive orienteret om kommunens indsatser. Der arbejdes på at lægge indhold på hjemmesiden.

7. Orientering om arbejdet med Trailcenter Rytterknægten (O)

Jens Peter Koefoed, Udviklingskonsulent i Center for Regional Udvikling, IT og Sekretariat, orienterede om BRKs arbejde med at planlægge og etablere et trailcenter ved Rytterknægten. Trailcenteret skal være et fysisk mødested for brugere og gæster i naturen – både de aktive og stille naturbrugere. Naturstyrelsen Bornholm har stillet et areal til rådighed ved Rytterknægten. BRK har i idéfasen afholdt to workshops med involvering af en række mulige brugere af trailcenteret. Firmaet 'Matters' har på baggrund af inputs fra brugerne udviklet skitser af en mulig udformning af trailcenteret. Skitserne blev præsenteret på mødet og de forskellige funktioner gennemgået. Matters udarbejder et prospekt, som skal politisk godkendes, og der skal efterfølgende arbejdes videre med fundraising og projektering.

'Trailcenter Rytterknægten' er en arbejdstitel, og det er således ikke det endelige navn. Initiativet er taget af DIF (Danmarks Idrætsforbund) og LOA (Lokale- og Anlægsfonden), og trailcenter er et koncept, de arbejder med. Man har derfor brugt navnet som arbejdstitel.

Foreningen Bornholm/Elisabeth Falk: Man bør sikre sig, at der ikke laves flere parallelle projekter (har hørt noget på møde om turismestrategi).

Destination Bornholm/Pernille Lydolph: Turismeudviklingsplanen og trailcenteret er tænkt sammen og komplementerer hinanden.

Kommer der toilet? Nej, der kommer hverken toilet eller vand i trailcenteret. Der henvises til eksisterende toiletter ved Rytterknægten.

DOF/My Størup: Har man haft dialog med Friluftsrådet og naturorganisationer? Spørger, fordi hun ofte synes, at det halter med at inddrage.

Jens Peter Koefoed: Ja – disse har deltaget i de afholdte workshops.

8. Orientering om projektet Agerlandets Fugle (O)

Elisabeth Falk orienterede om projektet Agerlandets Fugle, som hun er tovholder for hos Bornholms Landbrug & Fødevarer (BLF). Hun repræsenterer derfor i denne forbindelse BLF og ikke Foreningen Bornholm.

Projektet Agerlandets Fugle er et projekt, som Bornholms Landbrug & Fødevarer deltager i sammen med Danmarks Naturfredningsforening Bornholm, Danmarks Jægerforbund på Bornholm og Dansk

Ornitologisk Forening på Bornholm. Projektet er støttet af 15. juni Fonden med 2/3 og af BRKs biodiversitetspulje med 1/3 (100.000 kr.). Projektet løber frem til og med 2023.

Baggrunden for projektet er, at agerlandet har ændret sig. Dræning, større markflader og grønne marker om efteråret har gjort det sværere for fugle som agerhøns, lærke og vibe at finde levesteder i agerlandet. De vintergrønne marker er ikke specielt godt for fuglene, som mangler bare områder om foråret. Man vil i projektet se på, om man kan gøre noget ved problemet.

Man har derfor indbudt landmænd til at deltage og afprøve tiltag. Der var stor interesse for projektet, og 8 landmænd meldte sig samt en ekstra efterfølgende. I projektet tager én person fra hver af de deltagende organisationer ud til de deltagende landmænd og ser på, hvor det giver mening at gøre noget. Det kan være i form af barjordsstriber, lærkepletter og vibelavn timer. Oplevelsen er, at landmændene er glade for at få de fire specialister ud, og at landmændene mangler viden bl.a. om fuglenes livscyklus, hvornår de yngler osv.

Det er vigtigt for landmændene at se, at det virker, og der indgår derfor i projektet nogle registreringer. Undervejs kan landmændene blive nomineret og kåret til 'Årets Agerfugleven'. Det er vigtigt at formidle viden og resultater fra projektet. Projektet må gerne blive omtalt på BRKs hjemmeside om Danmarks Vildeste Kommune.

Mogens Ellebye fra Danmarks Jægerforbund Bornholm supplerede med at fortælle, at jægerforbundet i projektet byder ind med rådgivning, og at de er med til at tælle fugle op hos de deltagende landmænd. Jægere med hunde har således været ude at tælle flere gange i efteråret. Erfaringen er ind til videre, at der hvor der er gjort lidt ekstra ud af det, som f.eks. plantet, virker det både for fugle og vildt. Mens der, hvor man bare har 'løftet ploven', giver det ikke så meget. Generelt har agerhønsene det svært.

Projektet er et eksempel på, hvordan man med små midler kan lave et supergodt samarbejde og konkrete tiltag. Dette kan man tage med sig til andre projekter. Der er potentiale for vidensdeling.

9. Orientering om årets indsatser i regi af biodiversitetspuljen (O)

Ole Holm Pedersen, Center for Natur, Miljø og Fritid, orienterede om årets indsatser under BRKs biodiversitetspulje. Der er i 2021 et budget i puljen på 1.100.000 kr. Natur- og Miljøudvalget har besluttet, hvordan puljens midler overordnet fordeles på forskellige typer af projekter. Der er i 2021 planlagt midler til etablering af nye vandhuller, oprensninger af eksisterende vandhuller, hegning af græsningsløkker, genopretning af vandløb, indsatser på BRKs egne arealer samt bidrag til projektet 'Agerlandets Fugle'. Status pr. 12. oktober er, at der er etableret to nye indhegninger, gravet 7 nye vandhuller, oprenset 13 vandhuller, og at Agerlandets Fugle og indsatser på BRKs egne arealer er i proces. Der arbejdes hen over efteråret videre med etablering og oprensning af vandhuller. De planlagte vandløbsprojekter har en længere sagsbehandlingstid for nødvendige myndighedstilladelser og planlægges gennemført i 2022.

BRK vil gerne have flere vandløbsprojekter og gerne større, som f.eks. omfatter flere lodsejere.

Se endvidere vedlagte oplæg fra mødet.

BOFA/ Jesper Preuss Justesen: BOFA har tænkt på at lave mere biodiversitet på nogle af deres store grønne arealer.

Ole Holm Pedersen: For at få mere naturindhold på den type af arealer, bør arealerne udpines. Vegetationen bør slås, og det afslåede materiale opsamles og fjernes de første år. Det kan derfor

koste mere på driften de første år. Herefter bør man slå en eller to gange om året på bestemte tidspunkter. Man kan lære af, hvordan man gør på grøftkanterne.

Det blev drøftet, hvorvidt man kan recirkulere biomasse, som slås fra grøftkanterne. Problemet er, at biomassen her kan være forurennet, idet der kan indgå olieforbindelser.

10. Orientering om årets naturplejeprojekter (O)

Ole Holm Pedersen orienterede om en del af årets naturplejeprojekter. Eksempler er:

- Nørregård, Ibsker, hvor man har foretaget rydning af træer på et overdrev
- Lille Bakkegård, Aaker, hvor man har fjernet løvtræer fra kystskrænt. Den sandede jord giver mulighed for en speciel flora.
- Bavnehøj rasteplass mellem Årsdale og Nexø, hvor man holder området åbent for udsigt og flora
- Rigkær ved Bøgebjerg, hvor der er en spændende flora, og man har fjernet elletræer.
- Fugletårn ved Hundsemyre, hvor man har foretaget rydning
- Lannungs Eng ved Randkløve. Her bevirkede et voldsomt regnskyl for 10-12 år siden, at der skyllede jord ned fra en mark til strandengen, så vegetationen her blev helt dækket. Der var tale om en fin strandeng med bl.a. mele kodriver og gøgeurter, som herefter var helt forsvundet. En biolog ønskede at gøre et forsøg på at genetablere vegetationen og gravede derfor selv jorden af i et lille forsøgsområde. Dette lille forsøg viste gode resultater, og man besluttede herefter at grave resten af jorden af med maskine.
- Klippeløkker. Der er gjort en ekstra indsats for at finde flere gode arealer til indhegning. Der er fundet 11 nye arealer, som man forventer at indhegne. Det er arealer, hvor lodsejerne efterfølgende selv vil sørge for afgræsning.
- Område ved Slotslyngen, hvor der nu er afgræsning, er ændret fra næsten kun dunhammer til fin flora.
- Publikum. Årligt bruges ca. 30 % af driftsbudgettet på publikumsfaciliteter. Bl.a. trapperne ved Helligdomsklipperne. Alle rækværk registreres og tjekkes, og der er skiftet rækværk to steder herunder ved Vang. Også bænke tjekkes.

11. Orientering om de to kommende vandplanprojekter ved Ågård og Slusegård (O)

Ole Holm Pedersen orienterede kort om de to kommende vandplanprojekter i Øle Å ved Slusegård og Ågård, hvor der langt om længe er givet grønt lys fra de statslige myndigheder til projektbeskrivelserne. Det forventes, at projekterne vil blive udført til sommer/efterår i 2022.

Ved Slusegård skal der graves et omløb, renses dam op, tætnes dæmning, indløb og sluse mv. Det er planen, at vandet skal gå mest muligt ud i omløbet, og det er derfor vigtigt med så tæt en dæmning som muligt. Tilsvarende skal der på Ågård tættes dæmning, renses dam og laves omløb.

Det er projekter til 6-700.000 kr. pr. stk. Staten betaler.

12. Eventuelt

DN/Christian Prip fremlagde et ønske fra DN om på et kommende møde i Grønt Dialogforum at få gennemgået planlagte indsatser i Natura 2000-områderne og henviste til, at der i de eksisterende kommunale handleplaner for Natura 2000-områderne fremgår, at Grønt Dialogforum skal præsenteres for kommunen indsatser.

Katrine Høst: På Grønt Dialogforums møde i april 2021 blev der foretaget en gennemgang af BRKs indsatser i Natura 2000-områderne i overensstemmelse med handleplanerne, hvor fokus er på indsatser for naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget for områderne.

DN/Christian Prip: DN opfatter det ikke kun relevant at tænke i indsatser for de enkelte naturtyper men for de sammenhængende og meget varierede naturarealer i Natura-2000-området, og hvordan de påvirkes af f.eks. udlæg af mountainbikespor.

Søren Friese: Beder om, at det præciseres yderligere, hvad der skal tales om i Natura 2000-områderne. Er det konsekvensvurderinger og mountainbikespor?

DN/Christian Prip: Ja, og også andre planer og projekter.

Leif Olsen: Vi må prøve at afgrænse, hvad der skal på – kan blive på næste ordinære møde i foråret. I forhold til mountainbikesporet i Vestermarie Plantage, så ligger det der. Det vil derfor skulle dreje sig om kommende planer/projekter.